

ПРОБЛЕМИ БОРТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ

УДК 343.32

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2018.4.02>

Володимир Юрійович Бойчук,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (м. Харків),
кафедра кримінального права № 1;*

<https://orcid.org/0000-0002-8139-7286>,

e-mail: boychukvu@ukr.net

РОДОВИЙ, ВИДОВИЙ ТА БЕЗПОСЕРЕДНИЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 330 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Проведено дослідження одного з обов'язкових елементів складу злочину, передбаченого ст. 330 КК України, – його об'єкта. На підставі кримінальної теорії суспільних відносин охарактеризовано родовий, видовий та безпосередній об'єкти цього злочину, розкрито системний характер взаємозв'язків між ними. Визначено зв'язуючий елемент, через який формується система об'єктів злочину, передбаченого ст. 330 КК України. Таким зв'язуючим елементом названо загальну сферу суспільної діяльності – національну безпеку України, де задані суспільні відносини виникають, розвиваються та функціонують.

Ключові слова: склад злочину, об'єкт злочину, суспільні відносини, стаття 330 КК України.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Дослідження об'єкта конкретного складу злочину має важливе теоретичне та практичне значення. Адже саме йому завдається шкода або створюється загроза її завдання конкретним злочинним діянням. Більше того, саме суспільні відносини, а не будь-який інший елемент складу злочину містить в собі ті цінності та блага, що поставлені під охорону кримінального закону. Правильне розуміння об'єкта злочину в процесі правозастосовної практики сприяє правильній кваліфікації конкретного злочину, відмежуванню його від інших антисоціальних діянь.

Стан дослідження проблеми

Об'єкт злочину, передбаченого ст. 330 КК України, був предметом спеціального дослідження О. С. Самойлової [1, с. 7], а також

розглядався в науково-практичному коментарі КК України [2, с. 693]. Проте визначення його родового об'єкта зводиться лише до дублювання назви розділу XIV КК України, до якого включена ст. 330, а його видовий об'єкт не розглядається взагалі. Більше того, при їх формулюванні разом з безпосереднім об'єктом з поля зору випадає вказівка та їх природу, на те, що ними є суспільні відносини у певних сферах суспільної діяльності.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є формування комплексного та вичерпного уявлення про об'єкт злочину, передбаченого ст. 330 КК України. *Мета* дослідження досягається шляхом послідовного вирішення таких *завдань*: визначення поняття об'єкта злочину у кримінальному праві та його класифікації як основи дослідження; визначення родового, видового та безпосереднього об'єктів аналізованого злочину як елементів окремої системи; висвітлення взаємозв'язків між елементами системи об'єкта цього злочину; формулювання авторського визначення родового, видового та безпосереднього об'єктів досліджуваного складу злочину.

Наукова новизна дослідження

Визначено місце об'єкта злочину, передбаченого ст. 330 КК України, відповідно до сфер суспільної діяльності, удосконалено його зміст з урахуванням природи походження та комплексності цього явища. При визначенні родового та видового об'єкта сформульовано вказівку на той елемент суспільних відносин, який для них є об'єднуючим.

Виклад основного матеріалу

У науці кримінального права під об'єктом злочину розглядають суспільні відносини, що знаходяться під охороною кримінального закону [3, с. 23–39, 63–65, 69]. Під останніми, у свою чергу, розуміють різноманітні зв'язки, які складаються між людьми в процесі їх суспільного життя [4, с. 15].

Визнаною є класифікація об'єктів злочину «за вертикаллю». Вона полягає у їх поділі залежно від ступеня узагальненості охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, які виступають об'єктами різних злочинів, на: загальний, родовий і безпосередній [5, с. 85–91], і які співвідносяться як філософські категорії: загальне, особливе, одиничне (окреме) [6, с. 140].

Під родовим (груповим) об'єктом розуміється об'єкт, який охоплює певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною і економічною сутністю суспільних відносин, що повинні охоронятися внаслідок цього єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм [7, с. 201]. Поряд із родовим об'єктом виділяють також

підгруповий (видовий) об'єкт злочину, якщо всередині великої групи споріднених суспільних відносин, які заслуговують єдиної, комплексної, кримінально-правової охорони, можна розрізнити більш вузькі групи відносин, що відображають один і той самий інтерес учасників цих відносин або ж виражають деякі тісно пов'язані інтереси одного й того самого об'єкта [7, с. 203–204]. Під безпосереднім об'єктом розуміються ті конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певної статті Особливої частини Кримінального кодексу України, і яким заподіюється шкода злочином, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину [5, с. 106].

Однорідність суспільних відносин визначається на основі об'єктивних критеріїв, серед них виділяють тотожність або схожість учасників відносин і збіг або схожість соціальних інтересів, які становлять зміст суспільних відносин [7, с. 201]. Родовий об'єкт, як правило, описується законодавцем при формулюванні відповідного розділу Особливої частини КК України.

Зокрема, розділ XIV КК України, до якого включена ст. 330, має назву «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації». Отже, на перший погляд, родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 330 КК України, є суспільні відносини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову і мобілізації, про що зазначалось і в спеціальній літературі [1, с. 7; 2, с. 693].

Проте таке формулювання родового об'єкта не позбавлено недоліків, адже воно лише дублює назву розділу XIV КК України та не враховує всі суспільні відносини, які поставлені під охорону цим розділом. Зокрема, поза його межами залишаються суспільні відносини у сфері охорони службової інформації, яка збирається у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни. Також, як зазначалось раніше, групуфікація об'єктів злочину відбувається на основі об'єктивних критеріїв – тотожності або однорідності складових елементів охоронюваних суспільних відносин, їх соціального призначення в ньому, якими є суб'єкти, предмет та зміст [8, с. 143]. Тому визначення родового та й видового об'єктів повинно містити вказівку саме на той елемент, який є об'єднуючим у конкретному випадку. Ним, на нашу думку, є предмет цих відносин як певний стан безпеки у конкретній національній сфері.

Більш детальний аналіз указаних злочинів, закріплених у розділі XIV КК України, дозволяє зробити висновок, що всі вони спрямовані на завдання шкоди національним інтересам або національній безпеці у певних сферах. Для підтвердження цієї тези слід звернутись до положень законодавства, які регулюють відносини у сфері

охорони державної таємниці, службової інформації, зібраної у процесі оперативно-розшукової діяльності, контррозвідувальної діяльності та сфері оборони країни, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації.

Так, у ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» визначено, що *розголошення державної таємниці може завдати шкоди національній безпеці України*¹. З цього формулювання можна зробити висновок, що сфера охорони державної таємниці входить до сфери забезпечення національної безпеки України. А отже, і суспільні відносини у сфері охорони державної таємниці охоплюються системою суспільних відносин у сфері забезпечення національної безпеки.

Аналогічний підхід законодавця закладений і в Законі України «Про доступ до публічної інформації» в частині охорони службової інформації. Так, ст. 6 цього Закону передбачено, що обмеження доступу до службової інформації здійснюється *виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, а її розголошення може завдати істотної шкоди цим інтересам*².

Терміни «національна безпека» та «національні інтереси» визначаються Законом України «Про національну безпеку України», у ч. 1 ст. 1 та ст. 3 якого зазначено, що національна безпека – це захищеність національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. А національні інтереси розглядаються як те, що знаходиться під захистом держави³.

Захист державної таємниці та службової інформації, зібраної у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності та у сфері оборони країни, належить до сфери інформаційної безпеки та є національним інтересом в інформаційній сфері. Це визначається Доктриною інформаційної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017, у розділі 3 якої зазначається, що національними інтересами України в інформаційній сфері є захищеність державної таємниці та іншої інформації, вимоги щодо захисту якої встановлені законом⁴.

Інформаційну безпеку держави, у свою чергу, слід розглядати як частину національної безпеки у цілому. Законодавець дає класифікацію видів національної безпеки в ч. 4 ст. 3 Закону України «Про

¹ Про державну таємницю : закон України від 21.01.1994 № 3855-ХІІ.

² Про доступ до публічної інформації : закон України від 13.01.2011 № 2939-VI.

³ Про національну безпеку України : закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII.

⁴ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : указ Президента України від 25.02.2017 № 47/2017.

національну безпеку України», де зазначається, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо. Тобто, якщо національна безпека в цілому – це стан захищеності важливих інтересів людини і громадянина, держави або суспільства, то інформаційна безпека також являє собою стан захищеності певних інтересів (інформаційних, воєнних, державних тощо).

Поняття інформаційної безпеки є широким за змістом і включає в себе не тільки безпеку державної таємниці та службової інформації, що збирається у процесі оперативно-розшукової, контррозвідальної діяльності та у сфері оборони країни. Згідно з Доктриною інформаційної безпеки України, до цього поняття також входить безпека таких національних інтересів, як забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації; розвиток інформаційного суспільства, зокрема його технологічної інфраструктури тощо.

З метою забезпечення як національної, так і інформаційної безпеки чи окремо безпеки державної таємниці і службової інформації, що збирається у процесі оперативно-розшукової, контррозвідальної діяльності та у сфері оборони країни як її складових, у суспільстві виникають та функціонують відповідні відносини. Ці три сфери суспільних відносин формують власну підсистему, та їх зв'язок прослідковується у наступному: ціле становлять суспільні відносини з приводу забезпечення національної безпеки, до їх кола входить група суспільних відносин з приводу забезпечення інформаційної безпеки, а до неї, у свою чергу, входить підгрупа суспільних відносин з приводу забезпечення безпеки державної таємниці та службової інформації, що збирається у процесі оперативно-розшукової, контррозвідальної діяльності та у сфері оборони країни.

Отже, першою складовою родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 330 КК України, на нашу думку, є суспільні відносини, які виникають з приводу забезпечення безпеки державної таємниці та службової інформації, що збирається у процесі оперативно-розшукової, контррозвідальної діяльності та у сфері оборони країни.

При визначенні суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом у сферах недоторканності державних кордонів та забезпечення призову та мобілізації України, слід керуватись аналогічною логікою. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про державний кордон України» захист державного кордону України, є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення

національної безпеки¹. З цього випливає, що захист державного кордону є складовою системи забезпечення національної безпеки, а отже, і суспільні відносини у сфері забезпечення охорони державного кордону входять до системи суспільних відносин у сфері забезпечення національної безпеки України.

Таким чином, другою складовою родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 330 КК України, слід вважати суспільні відносини, які існують у зв'язку із забезпеченням безпеки державного кордону України.

Забезпечення призову і мобілізації також належить до сфери національної безпеки України, що підтверджується наступним. Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» у ч. 3 ст. 1 передбачено, що призов на військову службу та дотримання правил військового обліку є складовими військового обов'язку громадян. При цьому в ч. 2 цієї ж статті визначається, що військовий обов'язок устанавлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення та Державної спеціальної служби транспорту, посади в яких комплектуються військовослужбовцями².

Водночас, згідно з визначенням поняття «військове формування», закріпленим у ч. 13 ст. 1 Закону України «Про оборону України», останнє створюється для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканності у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій³.

Отже, забезпечення призову і мобілізації належить до сфери оборони країни, завданням якої, поряд з іншими, є захист її національних інтересів. Поняття оборони країни визначається в ст. 1 Закону України «Про оборону України» як система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Повертаючись до класифікації видів національної безпеки, зазначеної у ч. 4 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України»,

¹ Про державний кордон України : закон України від 04.11.1991 № 1777-ХІІ.

² Про військовий обов'язок і військову службу : закон України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ.

³ Про оборону України : закон України від 06.12.1991 № 1932-ХІІ.

можна побачити, що законодавець виділяє такий її різновид, як воєнна безпека. Цим же Законом у ст. 1 визначається, що воєнна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз. Якщо провести порівняльний аналіз визначення оборони країни та воєнної безпеки, можна побачити, що перша розглядається як система заходів для забезпечення другої. А враховуючи те, що призов і мобілізація є складовою оборони, то вона є засобом забезпечення військової безпеки.

Підтверджує тезу про зазначене співвідношення цих понять і положення Стратегії національної безпеки України, затвердженої указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, відповідно якої забезпечення готовності держави, її економіки і суспільства до оборони та відбиття зовнішньої агресії у будь-яких формах і проявах (зокрема у формі гібридної війни), підвищення рівня обороноздатності держави є ключовим пріоритетом політики національної безпеки¹.

Аналогічно співвідносяться й суспільні відносини, які виникають у цих сферах. Зокрема, суспільні відносини у сфері забезпечення призову і мобілізації є складовими суспільних відносин у сфері воєнної безпеки. А останні, у свою чергу, входять до більш широкого кола суспільних відносин у сфері національної безпеки.

Отже, третьою складовою родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 330 КК України, слід вважати суспільні відносини, що існують з приводу воєнної безпеки в частині забезпечення призову та мобілізації.

Висновки

Якщо привести три визначені складові у діалектичну єдність, родовий об'єкт злочину, передбаченого статтею 330 КК України, можна визначити як *суспільні відносини, які існують з приводу безпеки державної таємниці та службової інформації, зібраної у процесі оперативно-розшукової, контрольно-розвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, а також безпеки державного кордону України та військової безпеки в частині забезпечення призову і мобілізації*.

Відповідно, видовий об'єкт цього злочину становить більш вузьке коло специфічних суспільних відносин, які пов'язані із забезпеченням стану інформаційної безпеки. Його можливо сформулювати як *суспільні відносини, які існують з приводу безпеки державної*

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015.

таємниці та службової інформації, зібраної у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни.

Безпосереднім об'єктом злочинного діяння, передбаченого ст. 330 Кримінального кодексу України, є суспільні відносини, які існують з приводу безпеки службової інформації, зібраної у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни.

Список бібліографічних посилань: 1. Самойлова О. С. Кримінально-правова характеристика передачі або збирання відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 20 с. 2. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина. 1040 с. 3. Бажанов М. И. Уголовное право. Общая часть. Днепропетровск : Пороги, 1992. 167 с. 4. Келле В. Ж. Роль субъективного фактора в совершенствовании социалистических общественных отношений. *Философия науки*. 1968. № 1. С. 15–20. 5. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2010. 456 с. 6. *Философский словарь* / под ред. И. Т. Фролова. М. : Политиздат, 1987. 590 с. 7. Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления. *Сборник ученых трудов Свердловского юридического института*. 1969. Вып. 10. С. 184–225. 8. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : монографія. Харків : Право, 2016. 256 с.

Надійшла до редакції 04.12.2018

Boichuk V. Yu. Generic, specific and direct object of a crime under the Article 330 of the Criminal Code of Ukraine

The author has carried out the research of one of the mandatory elements of corpus delicti under the Art. 330 of the Criminal Code of Ukraine – its object. In the course of its analysis, the author has considered general classification of objects of a crime generally adopted in the doctrine of criminal law of Ukraine (depending on the degree of generalization of the social relations protected by the criminal law, which are the objects of various crimes) into general, generic, specific and direct ones. The concept and essence of general, generic, specific and direct objects of a crime under the Art. 330 of the Criminal Code of Ukraine, are determined on the basis of views on the object from the standpoint of the theory of social relations.

It has been emphasized that general, generic, specific and direct objects of a crime under the Art. 330 of the Criminal Code of Ukraine constitute a system, that is, they are not just a simple set, but are in interdependence. The link element through which the system of objects of this crime is formed is defined as the general sphere of social activity, where the mentioned social relations arise, develop and operate, namely, the national security of Ukraine. Thus, all

social relations, which are put under the protection of Section XIV of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, arise and function in general in order to safeguard the interests of Ukraine's national security.

Generic object of a crime under the Art. 330 of the Criminal Code of Ukraine, has been defined as social relations existing with regard to the security of state secrets and official information gathered in the course of operative and search, counter-intelligence activities, in the field of the country defense, as well as the security of the state border of Ukraine and military security in terms of providing draft call and mobilization.

Accordingly, the specific object of this crime is more narrow range of specific social relations that are associated with ensuring the state of information security. It was formulated as social relations that exist with regard to the security of state secrets and official information gathered in the process of operative and search, counter-intelligence activities, in the field of the country defense.

The direct object of a criminal act under the Art. 330 of the Criminal Code of Ukraine, was admitted as social relations that exist with regard to the security of official information gathered in the process of operative and search, counter-intelligence activities, in the field of the country defense.

The author has revealed the systemic nature of interrelations between the generic, specific and the direct object of a crime, stipulated by the Art. 330 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: *corpus delicti, object of a crime, social relations, Article 330 of the Criminal Code of Ukraine.*

